

Η απόφαση *Achmea* του ΔΕΕ συνιστά πράξη *ultra vires*; Η τελευταία σανίδα σωτηρίας για τους επενδυτές και η οριστική απάντηση του BVerfG*

Μαρία Σαπαρδάνη**

I. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Μια διαφορά ενώπιον των γερμανικών δικαστηρίων μεταξύ της Achmea BV (πρώην Eureko BV), ολλανδικού ασφαλιστικού ομίλου, και της Σλοβακικής Δημοκρατίας, σχετικά με την ακύρωση τελικής διαιτητικής απόφασης¹ που εκδόθηκε βάσει της ΔΕΣ του 1991 μεταξύ Κάτω Χωρών και Τσεχοσλοβακίας², οδήγησε σε μία από τις πλέον καθοριστικές αποφάσεις του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (εφεξής: Δικαστήριο της ΕΕ ή Δικαστήριο) στον τομέα του δικαίου των εξωτερικών σχέσεων της ΕΕ τις τελευταίες δεκαετίες. Η περίφημη νομολογία *Achmea*³ – η οποία έχει καταστεί πλέον συνώνυμο της συγκρουσιακής αλληλεπίδρασης μεταξύ διεθνούς δικαίου και δικαίου της ΕΕ στον τομέα της προστασίας των ξένων επενδύσεων – εκδόθηκε κατόπιν αίτησης προδικαστικής απόφασης του Ανωτάτου Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου της Γερμανίας (*Bundesgerichtshof*, εφεξής: BGH). Η αίτηση υποβλήθηκε στο πλαίσιο αναιρετικής διαδικασίας μεταξύ της Achmea BV και της Σλοβακικής Δημοκρατίας. Η διαφορά μεταξύ των μερών προέκυψε υπό τις ακόλουθες περιστάσεις.

Το 2008, η Achmea BV κίνησε διαιτητική διαδικασία κατά της Σλοβακικής Δημοκρατίας δυνάμει του άρθρου 8 της προαναφερθείσας ΔΕΣ του 1991 μεταξύ Κάτω Χωρών και Τσεχοσλοβακίας. Η εταιρεία κατήγγειλε ότι ορισμένα νομοθετικά μέτρα που θεσπίστηκαν στη Σλοβακία μετά την αλλαγή κυβέρνησης το 2006 ανέτρεψαν την πολιτική απελευθέρωσης της αγοράς ιδιωτικής ασφάλισης υγείας, μειώνοντας σημαντικά την αξία της επένδυσής της στον εν λόγω τομέα. Με διαιτητική απόφαση της 7ης Δεκεμβρίου 2012⁴, το *ad hoc* διαιτητικό δικαστήριο, το οποίο είχε την έδρα του στη Φρανκφούρτη επί του Μάιν (Γερμανία), έκρινε ότι η συμπεριφορά της Σλοβακίας συνιστούσε παραβίαση των προτύπων προστασίας που περιλαμβάνονταν σε ορισμένες διατάξεις της εν λόγω ΔΕΣ. Ως εκ τούτου, υποχρέωσε τη Σλοβακία να καταβάλει αποζημίωση ύψους περίπου 22,1 εκατομμυρίων ευρώ.

Στη συνέχεια, η Σλοβακική Δημοκρατία άσκησε αγωγή ακύρωσης της διαιτητικής απόφασης ενώπιον του εφετείου της Φρανκφούρτης επί του Μάιν (*Oberlandesgericht Frankfurt am Main*). Το δικαστήριο αυτό απέρριψε την αγωγή⁵, οπότε η Σλοβακική Δημοκρατία υπέβαλε αίτηση αναίρεσης κατά της απόφασης αυτής ενώπιον του BGH. Το ανώτατο τακτικό δικαστήριο της Γερμανίας, επιλαμβανόμενο της υπόθεσης σε δεύτερο βαθμό, κλήθηκε να

* Το παρόν άρθρο αποτελεί μετάφραση από τα αγγλικά πρωτότυπης μελέτης που δημοσιεύθηκε στις 26 Ιουλίου 2025 στο *EU Law Live*, Weekend Edition N° 240, με τίτλο «*Does Achmea Constitute an Ultra Vires Act of the Court of Justice? The Last Lifeline for Investors and the BVerfG's Definitive Answer*». Η εισήγηση της γράφουσας στο Συνέδριο Νέων Επιστημόνων Ευρωπαϊκών Σπουδών, που συνδιοργανώθηκε από το Κέντρο για τον Ευρωπαϊκό Νομικό Πολιτισμό και το Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου (Θεσσαλονίκη, 22-23 Μαΐου 2025), βασίστηκε στην εν λόγω πρωτότυπη μελέτη.

** Υπ. Διδάκτωρ Νομικής Σχολής ΑΠΘ, Επιστ. Συνεργάτις στο Κέντρο Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου (ΚΛΕΟΔ), Δικηγόρος

¹ Η διαιτητική διαδικασία διεξήχθη σύμφωνα με τους κανόνες διαιτησίας της Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για το Διεθνές Εμπορικό Δίκαιο (UNCITRAL), κατ' εφαρμογή της συμφωνίας για την αμοιβαία ενίσχυση και προστασία των επενδύσεων μεταξύ του Βασιλείου των Κάτω Χωρών και της Τσεχικής και Σλοβακικής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας (PCA Case No 2008-13). Πρέπει να σημειωθεί ότι, την 1η Ιανουαρίου 1993, η Σλοβακική Δημοκρατία, ως διάδοχο κράτος της Τσεχικής και Σλοβακικής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας, την διαδέχθηκε στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις βάσει της συμφωνίας.

² Το ακρωνύμιο ΔΕΣ αντιστοιχεί στις «Διμερείς Επενδυτικές Συμφωνίες».

³ ΔΕΕ C-284/16, *Achmea*, 6.3.2018, ECLI:EU:C:2018:158.

⁴ *Achmea B.V. v. Slovak Republic*, UNCITRAL, PCA Case No. 2008-13 (πρώην *Eureko B.V. v. Slovak Republic*), E-SR Final Award.

⁵ OLG Frankfurt am Main, 26 Sch 3/13, Beschluss des 26. Zivilsenats vom 18 Δεκεμβρίου 2014.

ακυρώσει την επίμαχη διαιτητική απόφαση, μεταξύ άλλων, λόγω ακυρότητας της ρήτρας διαιτησίας στην οποία το διαιτητικό δικαστήριο είχε θεμελιώσει τη δικαιοδοσία του. Μολονότι το BGH δεν συμμερίστηκε τις επιφυλάξεις της Σλοβακίας σχετικά με τη συμβατότητα της εν λόγω ρήτρας διαιτησίας με το δίκαιο της ΕΕ, εντούτοις αναγνώρισε ότι τα ζητήματα που είχαν ανακύψει ενώπιόν του δεν μπορούσαν να επιλυθούν με επαρκή βεβαιότητα υπό το φως της υφιστάμενης νομολογίας των δικαστηρίων της ΕΕ. Ως εκ τούτου, αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να θέσει τα σχετικά ζητήματα στην ερμηνευτική εξουσία του Δικαστηρίου της ΕΕ. Απαντώντας στα προδικαστικά ερωτήματα που του υποβλήθηκαν, το Δικαστήριο της ΕΕ αξιοποίησε μια μοναδική ευκαιρία να αποφανθεί επί της συμβατότητας των ενδοενοσιακών διμερών επενδυτικών συμφωνιών (intra-EU BITs) – και ιδίως των μηχανισμών επίλυσης διαφορών μεταξύ επενδυτών και κρατών (ISDS) που θεσπίζονται στο πλαίσιο αυτό – με το δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Στην απόφασή του, της 6ης Μαρτίου 2018, το Τμήμα Μείζονος Συνθέσεως διευκρίνισε ότι η επίμαχη στην κύρια δίκη ρήτρα διαιτησίας ήταν ασύμβατη με το δίκαιο της Ένωσης, ιδίως με τα άρθρα 267 και 344 ΣΛΕΕ, και, ως εκ τούτου, άκυρη. Τούτο οφειλόταν στο γεγονός ότι η ρήτρα αυτή ανέθετε τη δικαιοδοσία σε διαιτητικό όργανο που δεν υπάγεται στο θεσμικό και δικαιοδοτικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Κατά συνέπεια, οι διαφορές που εμπίπτουν στη δικαιοδοσία του εν λόγω διαιτητικού οργάνου ενδέχεται να αφορούν την ερμηνεία ή την εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου, δίχως το όργανο αυτό να μπορεί να συμμετέχει στον δικαστικό διάλογο μεταξύ του Δικαστηρίου της ΕΕ και των εθνικών δικαστηρίων των κρατών μελών, όπως αυτός θεσπίζεται από το άρθρο 267 ΣΛΕΕ. Ωστόσο, ο μηχανισμός προδικαστικής παραπομπής του άρθρου 267 ΣΛΕΕ είναι εκείνος που διασφαλίζει τη συνοχή και την ομοιομορφία στην ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, καθώς και, τελικά, τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του εν λόγω νομικού συστήματος, όπως καθορίζεται από τις Συνθήκες της ΕΕ. Ένα διαιτητικό όργανο του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται στον μηχανισμό αυτό θα μπορούσε, συνεπώς, να θέσει σε κίνδυνο την αυτονομία του ενωσιακού δικαίου. Λαμβανομένων τούτων υπόψη, το Δικαστήριο της ΕΕ έκρινε ότι η ρήτρα διαιτησίας που περιέχεται στη ΔΕΣ Κάτω Χωρών-Γσεχσλοβακίας δεν μπορεί να εφαρμοστεί, καθώς αντίκειται στο δίκαιο της Ένωσης. Αυτό σημαίνει, κατά συνέπεια, ότι η διαιτητική απόφαση που εκδόθηκε στο πλαίσιο διαδικασίας που κινήθηκε βάσει της εν λόγω ρήτρας δεν μπορεί να εκτελεστεί.

Στις 5 Μαΐου 2020, 23 κράτη μέλη⁶ εφάρμοσαν εμπράκτως τη νομολογία *Achmea* υπογράφοντας συμφωνία για τη λήξη ισχύος των ενδοενοσιακών ΔΕΣ (εφεξής: Συμφωνία Τερματισμού)⁷. Με τη συμφωνία αυτή, η οποία τέθηκε σε ισχύ στις 29 Αυγούστου 2020, τερματίστηκαν περίπου 130 ΔΕΣ, συμπεριλαμβανομένων των ρητρών λήξης ισχύος τους (sunset clauses).

Στο μεταξύ, κατόπιν των διαπιστώσεων του Δικαστηρίου της ΕΕ στην υπόθεση *Achmea*, το BGH, με απόφαση της 31ης Οκτωβρίου 2018⁸, έκρινε ότι κάθε ρήτρα διαιτησίας που περιέχεται σε ΔΕΣ συναφθείσες μεταξύ κρατών μελών είναι ασυμβίβαστη με το ενωσιακό δίκαιο· κατά συνέπεια, κάθε διαιτητική απόφαση που εκδίδεται στο πλαίσιο αυτό είναι άκυρη και, επομένως, μη εκτελεστή, λόγω της απουσίας έγκυρης συμφωνίας διαιτησίας μεταξύ των μερών. Ως εκ τούτου, ακύρωσε τη διαιτητική απόφαση που είχε εκδοθεί υπέρ της *Achmea BV* και ανέτρεψε την πρωτόδικη απόφαση που την είχε επικυρώσει. Παρά το σχετικό αίτημα του επενδυτή, το BGH αρνήθηκε να παραπέμψει την απόφαση *Achmea* στο Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο της Γερμανίας (*Bundesverfassungsgericht*, εφεξής: BVerfG) προς έλεγχο. Στο πλαίσιο αυτό, απέρριψε επίσης τον ισχυρισμό του επενδυτή ότι το Δικαστήριο της ΕΕ είχε ενεργήσει καθ' υπέρβαση αρμοδιοτήτων (*ultra vires*) κατά την έκδοση της εν λόγω απόφασης.

⁶ Μεταξύ των οποίων η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, η Σλοβακική Δημοκρατία και το Βασίλειο των Κάτω Χωρών.

⁷ Agreement for the termination of Bilateral Investment Treaties between the Member States of the European Union, OJ 2020 L 169, σ. 1.

⁸ BGH, I ZB 2/15, Beschluss des 1. Zivilsenats vom 31. Oktober 2018.

Υπενθυμίζοντας τα συμπεράσματα του BVerfG στην υπόθεση *Honeywell* (2010)⁹, το BGH έκρινε ότι ο έλεγχος *ultra vires* μπορεί να διενεργηθεί μόνο σε περιπτώσεις «ιδιαιτέρως σοβαρών» παραβιάσεων (*bei «hinreichend qualifizierten» Verstößen*)¹⁰. Με άλλες λέξεις, πρέπει να είναι προφανές ότι οι πράξεις των θεσμικών οργάνων και οργανισμών της Ένωσης υπερβαίνουν τις αρμοδιότητες που έχουν ανατεθεί στην ΕΕ κατά τρόπο επαρκώς σοβαρό, με αποτέλεσμα μια δομικά σημαντική μεταβολή στην κατανομή των αρμοδιοτήτων εις βάρος των κρατών μελών. Όπως έκρινε το BGH, στην περίπτωση του Δικαστηρίου της ΕΕ, τούτο θα ίσχυε μόνο εάν μια απόφασή του υπερέβαινε τα όρια της αυθαιρεσίας στην ερμηνεία των Συνθηκών της ΕΕ¹¹. Με βάση τις αρχές αυτές, το BGH κατέληξε στο συμπέρασμα ότι δεν συνέτρεχε λόγος για έλεγχο *ultra vires* της νομολογίας *Achmea*, δεδομένου ότι η τελευταία βασίστηκε σε ερμηνεία των άρθρων 267 και 344 ΣΛΕΕ η οποία, σε κάθε περίπτωση, δεν μπορεί να χαρακτηριστεί αυθαίρετη¹².

Με μεταγενέστερη απόφασή του, της 24ης Ιανουαρίου 2019, το BGH απέρριψε επίσης την ένσταση της *Achmea BV* περί παραβίασης του δικαιώματός της σε ακρόαση (*right to be heard*)¹³.

II. Ο ρόλος του BVerfG στην υπόθεση *Achmea*

Σε αυτό το πλαίσιο, η *Achmea BV* αμφισβήτησε την ανατροπή της διαιτητικής απόφασης με την άσκηση συνταγματικής προσφυγής (2 BvR 557/19) ενώπιον του BVerfG. Μεταξύ άλλων επιχειρημάτων, επανέλαβε ότι ο τρόπος με τον οποίο το Δικαστήριο της ΕΕ εφάρμοσε το δίκαιο στην υπόθεση *Achmea* ήταν προδήλως αδικαιολόγητος και υπερέβαινε τις δικαιοδοτικές αρμοδιότητες που του έχουν ανατεθεί από τις Συνθήκες της ΕΕ· κατά συνέπεια, το Δικαστήριο της ΕΕ ενήργησε «*ultra vires*». Ως εκ τούτου, κατά την άποψη της προσφεύγουσας, η εφαρμογή της νομολογίας *Achmea* μέσω της απόφασης που εξέδωσε το BGH παραβίαζε το εσωτερικό συνταγματικό δίκαιο, δεδομένου ότι η απόφαση *Achmea* συνιστούσε πράξη «*ultra vires*». Αξίζει να σημειωθεί ότι η προσφεύγουσα δεν προσέβαλε ευθέως την ίδια την απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση *Achmea*, δεδομένου, εξάλλου, ότι το Δικαστήριο της ΕΕ δεν δεσμεύεται, φυσικά, από το γερμανικό Σύνταγμα. Αντίθετα, αμφισβήτησε την απόφαση του BGH στο μέτρο που αυτή εφάρμοζε τη νομολογία *Achmea*.

Η *Achmea BV* άσκησε ξεχωριστή συνταγματική προσφυγή (2 BvR 141/22), αμφισβητώντας τον νόμο περί έγκρισης της Συμφωνίας Τερματισμού που ψηφίστηκε από την Ομοσπονδιακή Βουλή (*Bundestag*). Ο νόμος περί έγκρισης υιοθετήθηκε σε δεύτερη ανάγνωση στις 19 Νοεμβρίου 2020 και τέθηκε σε ισχύ στις 22 Ιανουαρίου 2021¹⁴. Πρέπει να αναφερθεί στο σημείο αυτό ότι η *Achmea BV* είχε ήδη υποβάλει αίτηση για την έκδοση προσωρινής διαταγής στις 29 Ιανουαρίου 2020, ζητώντας να ανασταλεί η κύρωση της Συμφωνίας Τερματισμού από τον Ομοσπονδιακό Πρόεδρο και την Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση της Γερμανίας, έως ότου το BVerfG αποφανθεί επί της συνταγματικής προσφυγής στην υπόθεση υπ' αριθ. 2 BvR 557/19. Με απόφαση της 23ης Μαρτίου 2020, το BVerfG απέρριψε την αίτηση, επισημαίνοντας, μεταξύ άλλων, ότι η Γερμανία δεν είχε ακόμη προβεί σε πράξη κύρωσης¹⁵. Μετά την υιοθέτηση του νόμου περί έγκρισης της Συμφωνίας Τερματισμού από την Ομοσπονδιακή Βουλή (*Bundestag*) και το Ομοσπονδιακό Συμβούλιο (*Bundesrat*), η *Achmea BV* υπέβαλε δεύτερη αίτηση για την έκδοση προσωρινής διαταγής προκειμένου να αποτραπεί η έναρξη ισχύος του νόμου. Η αίτηση αυτή απορρίφθηκε επίσης από το BVerfG με απόφαση της 3ης Φεβρουαρίου

⁹. BVerfG, 2 BvR 2661/06, Beschluss des 2. Senats vom 6. Juli 2010 (*Honeywell-Beschluss*).

¹⁰. BGH, I ZB 2/15, Beschluss des 1. Zivilsenats vom 31. Oktober 2018, Rn. 64.

¹¹. Ο.π.

¹². Ο.π., Rn. 65.

¹³. BGH, I ZB 2/15, Beschluss des 1. Zivilsenats vom 24. Januar 2019.

¹⁴. PlenProt 19/192, S. 24245 f., Top 32a.

¹⁵. BVerfG, 2 BvQ 6/20 (2. Kammer des 2. Senats), Beschluss vom 23. März 2020.

2021¹⁶. Το BVerfG τόνισε ιδίως ότι η Achmea BV δεν είχε επαρκώς τεκμηριώσει σε ποιον βαθμό επηρεαζόταν από την έναρξη ισχύος του γερμανικού νόμου περί έγκρισης και από την κύρωση της Συμφωνίας Τερματισμού.

Με τις πολυαναμενόμενες αποφάσεις του, της 23ης Ιουλίου 2024¹⁷, το BVerfG απέρριψε ομόφωνα και τις δύο συνταγματικές προσφυγές ως απαράδεκτες. Παρ' όλα αυτά, αξιοποίησε την ευκαιρία να εξετάσει λεπτομερώς τα ζητήματα που έθεσε η προσφεύγουσα. Στην αιτιολογία του, το BVerfG τάχθηκε υπέρ των γερμανικών δικαστηρίων και της έννομης τάξης της Ένωσης, εδραιώνοντας τον δεσμευτικό χαρακτήρα της νομολογίας *Achmea*. Οι αποφάσεις προσέλκυσαν άμεσα το ενδιαφέρον της ακαδημαϊκής βιβλιογραφίας, καθώς ουσιαστικά σηματοδοτούν το τελευταίο κεφάλαιο της γερμανικής νομολογίας σχετικά με τη δικαστική διαμάχη της Achmea BV με τη Σλοβακική Δημοκρατία. Είναι πλέον σαφές ότι τα γερμανικά δικαστήρια δεν θα αναγνωρίζουν στο εξής την εγκυρότητα των ρητρών διαιτησίας που περιλαμβάνονται σε ενδοενοσιακές ΔΕΣ, ούτε θα εκτελούν διαιτητικές αποφάσεις που έχουν εκδοθεί βάσει τέτοιων συμφωνιών σε άλλα κράτη μέλη της ΕΕ.

Η απόφαση που εκδόθηκε σε σχέση με την πρώτη συνταγματική προσφυγή (2 BvR 557/19) παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς αποτυπώνει την τελευταία, ανεπιτυχή απόπειρα της Achmea BV να προσβάλει την απόφαση του BGH με την οποία ακυρώθηκε η διαιτητική απόφαση που είχε προηγουμένως εκδοθεί υπέρ της. Ορισμένες πτυχές της απόφασης αυτής απαιτούν προσεκτική εξέταση.

Η παρούσα ανάλυση θα επικεντρωθεί επιλεκτικά σε ένα από τα κρίσιμα ζητήματα που αναδείχθηκαν στο πλαίσιο της πρώτης προσφυγής¹⁸. Αντιθέτως, δεν θα εξετάσει το σκεπτικό του BVerfG, όπως αυτό διατυπώνεται στην κατά πολύ συντομότερη απόφασή του επί της δεύτερης προσφυγής (2 BvR 141/22). Η αναφορά σε αυτήν ανωτέρω έγινε αποκλειστικά χάριν πληρότητας.

III. Η ένσταση *ultra vires* ενώπιον του BVerfG

1. Προκαταρκτικές επισημάνσεις

Κατά την άποψή μας, η συλλογιστική του BVerfG αναφορικά με την εφαρμογή της θεωρίας «*ultra vires*» – την οποία επικαλέστηκε, μεταξύ άλλων, και η προσφεύγουσα – είναι ιδιαίτερος αξιοσημείωτη. Τούτο αποκτά ακόμη μεγαλύτερη σημασία αν λάβει κανείς υπόψη ότι η επίκληση της ένστασης *ultra vires* φαίνεται να ερείδεται στην προσδοκία της προσφεύγουσας ότι το BVerfG θα υιοθετούσε, και στην προκειμένη περίπτωση, το σκεπτικό που ανέπτυξε στην αμφιλεγόμενη απόφαση *PSPP* της 5ης Μαΐου 2020¹⁹, με την οποία έκρινε ότι τόσο το Δικαστήριο της ΕΕ όσο και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) είχαν υπερβεί τα όρια των αρμοδιοτήτων τους στο πλαίσιο του προγράμματος αγοράς κρατικών ομολόγων (Public Sector Purchase Programme, εφεξής: PSPP). Τότε, το BVerfG είχε εκφράσει έντονες επιφυλάξεις έναντι της τάσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης να επεκτείνει τις εξουσίες της πέραν όσων

¹⁶. BVerfG, 2 BvQ 97/20 (2. Kammer des 2. Senats), Beschluss vom 3. Februar 2021.

¹⁷. BVerfG, 2 BvR 557/19 (3. Kammer des 2. Senats), Beschluss vom 23. Juli 2024, BVerfG, 2 BvR 141/22 (3. Kammer des 2. Senats), Beschluss vom 23. Juli 2024. Το πλήρες κείμενο των αποφάσεων δημοσιεύθηκε τον Σεπτέμβριο του 2024.

¹⁸. Για την ανάλυση μιας διαφορετικής πτυχής της απόφασης βλ. L. REES-EVANS / M. ANGELOVA, *Investors' Fundamental Rights Post-Achmea: Insights from the German Constitutional Court Decisions in Achmea*, Kluwer Arbitration Blog, 7 January 2025.

¹⁹. BVerfG, 2 BvR 859/15, Urteil des 2. Senats vom 5. Mai 2020 (*PSPP-Urteil*). Το ζήτημα αυτό έχει εξεταστεί εκτενώς στη σχετική βιβλιογραφία. Βλ., ενδεικτικά, B. HERZOG, *Judgment of the German Federal Constitutional Court (2 BvR 859/15) on the Public Sector Purchase Programme of the ECB: An Interdisciplinary Analysis*, 4 *European Public Law* 27, 2021, σ. 653-672, G. ANAGNOSTARAS, *Activating Ultra Vires Review: The German Federal Constitutional Court Decides Weiss*, 1 *European Papers* 6, 2021, σ. 801-829, U. KISCHEL, *A Step Forward for Europe – the German Constitutional Court's Decision on PSPP*, σε: J. Urbanik / A. Bodnar (eds), *Περιμένοντας τους Βαρβάρους. Law in a Time of Constitutional Crisis: Studies Offered to Mirosław Wyrzykowski*, 1st edition, C.H. Beck, 2021, σ. 301-322.

προβλέπουν οι Συνθήκες. Συνεπεία αυτής της απόφασης, ορισμένοι εκπρόσωποι της ακαδημαϊκής και της επενδυτικής κοινότητας είχαν εκφράσει την άποψη – ή ακόμη και την προσδοκία – ότι και η απόφαση *Achmea* δεν θα διέφευγε ενός αντίστοιχου ελέγχου *ultra vires* από το BVerfG, στο μέτρο που το Δικαστήριο της ΕΕ φέρεται να παρενέβη σε νομίμως συναφθείσες ενδοενοσιακές ΔΕΣ, παραγνωρίζοντας τις δεσμευτικές συμβατικές υποχρεώσεις των κρατών μελών²⁰.

Φυσικά, κάτι τέτοιο δεν συνέβη εν προκειμένω. Το BVerfG έκρινε ότι η προσφεύγουσα δεν απέδειξε επαρκώς ότι η εφαρμογή της νομολογίας *Achmea* μέσω της απόφασης του BGH παραβιάζει το γερμανικό συνταγματικό δίκαιο (*Grundgesetz*) για τον λόγο ότι η *Achmea* συνιστά πράξη «*ultra vires*»²¹. Συνεπώς, οι εμπλεκόμενοι στον χώρο της επενδυτικής διαιτησίας μπορούν πλέον να είναι βέβαιοι ότι τα γερμανικά δικαστήρια δεν θα αναγνωρίζουν στο εξής την εγκυρότητα των ενδοενοσιακών ΔΕΣ και θα αρνούνται την εκτέλεση διαιτητικών αποφάσεων που εκδίδονται στο πλαίσιο ενδοενοσιακών επενδυτικών διαδικασιών.

Ας εστιάσουμε στα βασικά σημεία της συλλογιστικής του BVerfG.

2. Το σκεπτικό του BVerfG

Το BVerfG υπογράμμισε κατ' αρχάς την αρχή της υπεροχής του ενωσιακού δικαίου και επανέλαβε ότι η ομοιόμορφη εφαρμογή του αποτελεί κρίσιμη προϋπόθεση για τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης²². Στη συνέχεια, διευκρίνισε ότι η θεωρία «*ultra vires*» υπόκειται σε ιδιαίτερα αυστηρές προϋποθέσεις, προκειμένου να διασφαλιστεί η αποκλειστική αρμοδιότητα του Δικαστηρίου της ΕΕ για την αυθεντική ερμηνεία του ενωσιακού δικαίου²³. Υπό το πρίσμα αυτό, το BVerfG επισήμανε ότι μια συνταγματική προσφυγή που θέτει ζήτημα υπέρβασης αρμοδιοτήτων (*ultra vires*) μπορεί να κριθεί παραδεκτή μόνο εφόσον πληρούνται οι αυστηρές προϋποθέσεις που απορρέουν από την αρχή της φιλοευρωπαϊκής προδιάθεσης (*Europarechtsfreundlichkeit*), η οποία κατοχυρώνεται στον Θεμελιώδη Νόμο²⁴. Για να χαρακτηριστεί μια πράξη της Ένωσης ως πράξη εκδοθείσα «*ultra vires*», η υπέρβαση των αρμοδιοτήτων πρέπει να είναι επαρκώς σοβαρή (*hinreichend qualifiziert*). Μια τέτοια υπέρβαση πρέπει όχι μόνο να είναι προφανής (*offensichtlich*), αλλά και δομικά σημαντική για την κατανομή των αρμοδιοτήτων μεταξύ της Ένωσης και των κρατών μελών (*von struktureller Bedeutung*)²⁵. Σύμφωνα με πάγια νομολογία, μια πράξη οργάνου της Ένωσης μπορεί να χαρακτηριστεί *ultra vires* μόνο εάν, κατόπιν αξιολόγησης βάσει κοινών μεθοδολογικών προτύπων, η αρμοδιότητα του οργάνου αυτού δεν δύναται να θεμελιωθεί υπό καμία νομική θεώρηση²⁶. Η ερμηνεία του ενωσιακού δικαίου, συμπεριλαμβανομένου του καθορισμού των εφαρμοστέων μεθοδολογικών αρχών, αποτελεί πρωτίστως ευθύνη του Δικαστηρίου της ΕΕ, το οποίο διαθέτει ευρεία διακριτική ευχέρεια προς τούτο²⁷. Τα μεθοδολογικά πρότυπα που έχουν αναπτυχθεί έως σήμερα ερείδονται στις (συνταγματικές) νομικές παραδόσεις που είναι κοινές στα κράτη μέλη, όπως αυτές ιδίως αποτυπώνονται στη νομολογία των συνταγματικών και ανωτάτων δικαστηρίων τους, καθώς και στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής: ΕΔΔΑ).

Με βάση τα ανωτέρω, το BVerfG υπογράμμισε ότι δεν έχει την εξουσία να υποκαθιστά την ερμηνεία του Δικαστηρίου της ΕΕ με τη δική του όταν καλείται να αποφανθεί επί ζητημάτων

²⁰. Για παράδειγμα, B. STEINBRÜCK / J. FRIEDRICH KRAHÉ, Declaratory relief against post-Achmea ICSID arbitration? German arbitral law's international reach, *Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, 2022, σ. 357-365, N. LAVRANOS, The CJEU – German Constitutional Court Debate and Impact on Achmea and the Termination Agreement, *Kluwer Arbitration Blog*, 21 May 2020.

²¹. BVerfG, 2 BvR 557/19 (3. Kammer des 2. Senats), Beschluss vom 23. Juli 2024, Rn. 67.

²². Ο.π., Rn. 53.

²³. Ο.π., Rn. 55.

²⁴. Ο.π., Rn. 60.

²⁵. Ο.π., Rn. 56.

²⁶. Ο.π., Rn. 57.

²⁷. Ο.π., Rn. 58.

ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης, ακόμη και εάν η εφαρμογή των καθιερωμένων μεθοδολογικών προτύπων «θα μπορούσε να οδηγήσει σε διαφορετικά συμπεράσματα»²⁸. Στη συνέχεια, τόνισε ότι, όταν το Δικαστήριο της ΕΕ εφαρμόζει αναγνωρισμένες μεθοδολογικές αρχές και δεν ενεργεί κατά τρόπο αντικειμενικά αυθαίρετο, το ίδιο (δηλ. το BVerfG) οφείλει να σέβεται την ερμηνευτική του κρίση — ακόμη και όταν το Δικαστήριο της ΕΕ «υιοθετεί άποψη έναντι της οποίας θα μπορούσαν να προβληθούν ισχυρά επιχειρήματα»²⁹.

Υπό το φως της παραπάνω ανάλυσης, το BVerfG κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η Achmea BV δεν κατόρθωσε να αποδείξει με επαρκώς πειστικό τρόπο ότι το Δικαστήριο της ΕΕ υπερέβη προδήλως τις δικαιοδοτικές αρμοδιότητες που του απονέμονται από τις Συνθήκες της ΕΕ (άρθρο 19 παρ. 1 ΣΕΕ) κατά την έκδοση της απόφασης *Achmea*. Όπως χαρακτηριστικά σημείωσε το ίδιο το BVerfG: «*Η προσφυγή δεν παρέχει ουσιαστική ανάλυση, ικανή να καταδείξει ότι ο τρόπος με τον οποίο το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης εφάρμοσε το δίκαιο είναι προδήλως αδικαιολόγητος και οδηγεί σε δομική μετατόπιση αρμοδιοτήτων από τα κράτη μέλη προς την Ευρωπαϊκή Ένωση*»³⁰. Το BVerfG δεν διαπίστωσε κανένα στοιχείο που να υποδηλώνει ότι η εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου από το Δικαστήριο της ΕΕ στην υπόθεση *Achmea* ήταν μεθοδολογικά εσφαλμένη (ήτοι, ότι δεν καλυπτόταν από το γράμμα, τη συστηματική ερμηνεία ή το πνεύμα και τον σκοπό των εφαρμοστέων διατάξεων), ούτε ότι η συλλογιστική του στερούνταν θεμελίωσης. Ομοίως, δεν προέκυψε καμία ένδειξη ότι η απόφαση *Achmea* υπήρξε, με οποιονδήποτε τρόπο, αυθαίρετη και, κατά συνέπεια, *ultra vires*³¹. Ως εκ τούτου, όπως ουσιαστικά υποδηλώνει το BVerfG, το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξε το Δικαστήριο της ΕΕ στην υπόθεση *Achmea* πρέπει να θεωρηθεί ότι εδράζεται σε αναγνωρισμένες μεθοδολογικές αρχές και στον σκοπό της διασφάλισης της ομοιόμορφης εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου, λαμβανομένου υπόψη του γράμματος των άρθρων 267 και 344 ΣΛΕΕ, του κανονιστικού τους σκοπού (*effet utile*), και του συστηματικού πλαισίου εντός του οποίου εντάσσονται.

Περαιτέρω, το BVerfG έκρινε ότι η προσφεύγουσα επίσης δεν κατόρθωσε να τεκμηριώσει ότι η απόφαση *Achmea* οδηγεί σε «δομική μετατόπιση αρμοδιοτήτων από τα κράτη μέλη προς την Ευρωπαϊκή Ένωση»³². Όπως αναφέρεται ρητώς στην απόφαση του BVerfG: «*Το αποτέλεσμα της νομολογίας Achmea είναι ότι τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν μπορούν πλέον να παρέχουν έγκυρη προσφορά για την έναρξη διαιτητικής διαδικασίας βάσει συμφωνιών προστασίας των επενδύσεων εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν αφαιρεί αρμοδιότητες από τα κράτη μέλη, αλλά απλώς περιορίζει την άσκηση ορισμένων αρμοδιοτήτων εκ μέρους τους*»³³.

IV. Σκέψεις αναφορικά με την ενεργοποίηση του ελέγχου *ultra vires* από το BVerfG

Στην πάγια νομολογία του, το BVerfG αναφέρεται συχνά στην αρχή της δοτής αρμοδιότητας, η οποία θέτει όρια στη δικαστική εξέλιξη του δικαίου σε ενωσιακό επίπεδο. Κατά το BVerfG, η αρχή αυτή αποκτά ιδιαίτερη σημασία λόγω της έντονα ομοσπονδιακής και συνεργατικής δομής της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς συνεπάγεται ότι τα θεσμικά όργανα της ΕΕ μπορούν να ενεργούν μόνο εντός των αρμοδιοτήτων που τους έχουν ανατεθεί από τις Συνθήκες³⁴. Τα συνταγματικά όργανα της Γερμανίας φέρουν ιδιαίτερη ευθύνη για τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης (*Integrationsverantwortung*). Η Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση (*Bundesregierung*) και η Ομοσπονδιακή Βουλή (*Bundestag*), ειδικότερα, υπέχουν διαρκές καθήκον να διασφαλίζουν ότι τα θεσμικά όργανα, οι οργανισμοί, οι υπηρεσίες και οι λοιποί

²⁸. Ο.π.

²⁹. Ο.π.

³⁰. Ο.π., Rn. 65.

³¹. Ο.π., Rn. 66-67.

³². Ο.π., Rn. 68.

³³. Ο.π.

³⁴. BVerfG, 2 BvR 2661/06, Beschluss des 2. Senats vom 6. Juli 2010 (*Honeywell-Beschluss*), Rn. 65.

φορείς της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν ενεργούν πέραν των ορίων που δικαιολογούνται από τη νόμιμη μεταβίβαση κυριαρχικών αρμοδιοτήτων στην Ευρωπαϊκή Ένωση³⁵. Σε περίπτωση πρόδηλης και δομικά σημαντικής υπέρβασης αρμοδιοτήτων από τα όργανα της Ένωσης, τα ανωτέρω δύο συνταγματικά όργανα (η Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση και η Ομοσπονδιακή Βουλή) οφείλουν να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου να εξασφαλιστεί συμμόρφωση με τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης (*Integrationsprogramm*)³⁶. Στο πλαίσιο αυτό, σύμφωνα με τη νομολογία, το BVerfG υποχρεούται να εξετάζει τεκμηριωμένες αιτιάσεις περί υπέρβασης αρμοδιοτήτων που αφορούν πράξεις των ενωσιακών οργάνων, οι οποίες έχουν ουσιώδη επίπτωση στην αρχή της δοτής αρμοδιότητας και, τελικώς, θίγουν τη δημοκρατική νομιμοποίηση. Η τελευταία, ως μέρος της συνταγματικής ταυτότητας της Γερμανίας, τελεί υπό την προστασία του Θεμελιώδους Νόμου. Ο έλεγχος *ultra vires* οφείλει, σε κάθε περίπτωση, να ασκείται με φειδώ, διαφυλάσσοντας τη φιλικότητα του Συντάγματος προς την ευρωπαϊκή ενοποίηση και τη σύμπραξη προς αυτή την κατεύθυνση³⁷. Η άσκηση του ελέγχου *ultra vires* κατά τρόπο συμβατό με την ευρωπαϊκή προοπτική συνεπάγεται, περαιτέρω, την υποχρέωση του BVerfG να λαμβάνει υπόψη τις αποφάσεις του Δικαστηρίου της ΕΕ ως δεσμευτικές ερμηνείες του ενωσιακού δικαίου. Κατά συνέπεια, πριν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι μια πράξη έχει εκδοθεί καθ' υπέρβαση των ενωσιακών αρμοδιοτήτων, το BVerfG οφείλει να παραπέμψει το ζήτημα στο Δικαστήριο της ΕΕ υποβάλλοντας αίτηση για την έκδοση προδικαστικής απόφασης, προκειμένου αυτό να ερμηνεύσει τις Συνθήκες και να κρίνει ως προς το κύρος και την ερμηνεία της πράξης³⁸.

Το γεγονός ότι το BVerfG έχει τόσο το δικαίωμα όσο και την υποχρέωση να ελέγχει κατά πόσον πράξεις θεσμικών οργάνων, οργανισμών, υπηρεσιών και λοιπών φορέων της Ευρωπαϊκής Ένωσης υπερβαίνουν προδήλως τις αρμοδιότητές της και, εφόσον απαιτείται, να τις κηρύσσει ανεφάρμοστες στη γερμανική έννομη τάξη, ανάγεται στην ιστορική απόφασή του σχετικά με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ³⁹. Η προσέγγιση αυτή έχει επηρεάσει τα τελευταία χρόνια και άλλα συνταγματικά δικαστήρια⁴⁰. Ωστόσο, μέχρι πρότινος, η θεωρία «*ultra vires*» φαινόταν μάλλον «ακίνδυνη» στη γερμανική νομολογία, δεδομένου ότι το BVerfG αρκούσαν, κατά βάση, να υπενθυμίζει το καθήκον του να λειτουργεί ως θεματοφύλακας του Θεμελιώδους Νόμου έναντι κάθε πράξης των γερμανικών δημόσιων αρχών – συμπεριλαμβανομένων των πράξεων εκείνων που μεταφέρουν και καθιστούν εφαρμοστέο το ενωσιακό δίκαιο στην εθνική έννομη τάξη⁴¹. Ωστόσο, ακόμη και στις περιπτώσεις που διατύπωσε επιφυλάξεις έναντι της αρχής της υπεροχής του ενωσιακού δικαίου και επικαλέστηκε τον έλεγχο *ultra vires* για να επικρίνει έντονα την τάση της Ευρωπαϊκής Ένωσης να διευρύνει τις αρμοδιότητές της, το BVerfG απέφυγε, εν τέλει, να εφαρμόσει ρητώς τη θεωρία «*ultra vires*»⁴². Θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι, κατά κάποιον τρόπο, «προετοίμαζε το έδαφος» για μια μελλοντική ενεργοποίηση του ελέγχου *ultra vires*.

³⁵. BVerfG, 2 BvR 859/15, Urteil des 2. Senats vom 5. Mai 2020 (*PSPP-Urteil*), Rn. 106.

³⁶. Ο.π., Rn. 107.

³⁷. Ο.π., Rn. 112. Επίσης, BVerfG, 2 BvR 2661/06, Beschluss des 2. Senats vom 6. Juli 2010 (*Honeywell-Beschluss*), Rn. 56-59.

³⁸. BVerfG, 2 BvR 2661/06, Beschluss des 2. Senats vom 6. Juli 2010 (*Honeywell-Beschluss*), Rn. 60.

³⁹. BVerfG, 2 BvR 2134/92, Urteil des 2. Senats vom 12. Oktober 1993 (*Maastricht-Urteil*).

⁴⁰. Για παράδειγμα, το Συνταγματικό Δικαστήριο της Τσεχικής Δημοκρατίας. Βλ. Pl. ÚS 5/12 of 31 January 2012 (*Slovak Pensions*).

⁴¹. Βλ. BVerfG, 2 BvE 2/08, Urteil des 2. Senats vom 30. Juni 2009 (*Lisbon-Urteil*), BVerfG, 2 BvR 2661/06, Beschluss des 2. Senats vom 6. Juli 2010 (*Honeywell-Beschluss*).

⁴². BVerfG, 2 BvR 2728/13, Urteil des 2. Senats vom 21. Juni 2016 (*OMT-Urteil*). Βλ., επίσης, BVerfG, 2 BvR 2728/13, Beschluss des 2. Senats vom 14. Januar 2014 (*OMT-Vorlagebeschluss*). Για παρατηρήσεις επί της απόφασης βλ., μεταξύ άλλων, M. WENDEL, Kompetenzrechtliche Grenzgänge: Karlsruhes Ultra-vires-Vorlage an den EuGH, *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht* 74, 2014, σ. 615-670. Πρβλ. BVerfG, 2 BvR 1685/14, Urteil des 2. Senats vom 30. Juli 2019 (*Europäische Bankenunion*).

Η στιγμή αυτή έφτασε ναυρίτερα από ό,τι αναμενόταν και προκάλεσε έντονους τριγμούς στη νομική κοινότητα. Η απόφαση του BVerfG της 5ης Μαΐου 2020⁴³ πυροδότησε εκτεταμένες συζητήσεις τόσο στον ακαδημαϊκό χώρο όσο και στους διαδρόμους των Βρυξελλών και του Λουξεμβούργου. Πρόκειται για την απόφαση με την οποία, για πρώτη φορά, πράξεις θεσμικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁴⁴ – του Δικαστηρίου και της ΕΚΤ – κρίθηκαν ρητώς ότι υπερέβησαν τις αρμοδιότητες της Ένωσης και, ως εκ τούτου, θεωρήθηκαν ανεφάρμοστες στη γερμανική έννομη τάξη λόγω της ασυμβατότητάς τους με το Γερμανικό Σύνταγμα. Τρεις ημέρες μετά την έκδοση της απόφασης από το BVerfG, η Διεύθυνση Επικοινωνίας του Δικαστηρίου της ΕΕ έσπευσε να δημοσιεύσει δελτίο τύπου, υπογραμμίζοντας ότι μόνο το Δικαστήριο διαθέτει αρμοδιότητα να διαπιστώνει ότι πράξη ενωσιακού οργάνου παραβιάζει το δίκαιο της Ένωσης⁴⁵. Πρόκειται για μία ασυνήθιστη αντίδραση εκ μέρους του Δικαστηρίου, γεγονός που την καθιστά ιδιαίτερος αξιολογούμενη.

Παρά την αρχική αναστάτωση, οι άμεσες αρνητικές συνέπειες της απόφασης αποδείχθηκαν εν τέλει περιορισμένες, καθώς το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ προέβη στην απαιτούμενη αξιολόγηση της αναλογικότητας του PSPP εντός της τρίμηνης προθεσμίας που είχε θέσει το BVerfG. Ως εκ τούτου, η Ομοσπονδιακή Τράπεζα (*Bundesbank*) μπόρεσε να συνεχίσει απρόσκοπτα τη συμμετοχή της στο Πρόγραμμα. Με απόφαση της 29ης Απριλίου 2021, το BVerfG απέρριψε ως απαράδεκτες δύο αιτήσεις για έκδοση διαταγής εκτέλεσης⁴⁶, ολοκληρώνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τη διαδικασία ελέγχου των υποθέσεων.

Ωστόσο, οι μακροπρόθεσμες αρνητικές συνέπειες της απόφασης εξακολουθούν να υφίστανται. Το BVerfG διαθέτει σημαντικό κύρος και οι κρίσεις του δύσκολα μπορούν να αγνοηθούν από τα λοιπά εθνικά δικαστήρια, ιδίως λαμβανομένου υπόψη του καθοριστικού ρόλου που διαδραματίζει η Γερμανία στο ευρωπαϊκό οικοδόμημα. Υπό αυτή την έννοια, η απόφαση *PSPP*, παρά την κριτική που δέχθηκε, θεωρείται από πολλούς ότι «άνοιξε τον ασκό του Αιόλου» ως προς τη χαλάρωση της δεσμευτικότητας της ενωσιακής νομολογίας έναντι των εθνικών δικαστηρίων των κρατών μελών. Τούτο καταδεικνύεται από το γεγονός ότι, ήδη πριν από την άσκηση των συνταγματικών προσφυγών της *Achmea BV* ενώπιον του BVerfG, είχε προβλεφθεί ότι η νομολογία *Achmea* δύσκολα θα διέφευγε του ελέγχου *ultra vires* στη Γερμανία. Εν τέλει, βέβαια, το BVerfG απέρριψε τις προσφυγές ως απαράδεκτες, επιβεβαιώνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τη δεσμευτική ισχύ της νομολογίας του Δικαστηρίου της ΕΕ. Ωστόσο, το γεγονός και μόνον ότι έχει διαμορφωθεί πλέον ένα περιβάλλον στο οποίο η ερμηνευτική αρμοδιότητα του Δικαστηρίου μπορεί να τίθεται ανοιχτά υπό αμφισβήτηση από το BVerfG (ή από οποιοδήποτε εθνικό δικαστήριο κράτους μέλους) μαρτυρά την ύπαρξη μιας υποβόσκουσας θεσμικής κρίσης. Από την άλλη πλευρά, θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι οι εντάσεις μεταξύ του BVerfG και του Δικαστηρίου της ΕΕ εξακολουθούν να υφίστανται, πλην όμως η Γερμανία επέλεξε να μην τις κλιμακώσει στη συγκεκριμένη περίπτωση. Το ερώτημα που τίθεται, βεβαίως, αφορά τον τρόπο με τον οποίο θα μπορούσε να εξελιχθεί μια μελλοντική υπόθεση σύγκρουσης μεταξύ του BVerfG και του Δικαστηρίου της ΕΕ. Στο παρόν στάδιο, απαιτείται ιδιαίτερη προσοχή ως προς την εξαγωγή συμπερασμάτων. Σε κάθε περίπτωση, εάν το BVerfG μπορούσε να επικαλείται την αρμοδιότητά του να αποφασίζει επί του κύρους πράξεων της ΕΕ – συμπεριλαμβανομένων των αποφάσεων του ίδιου του Δικαστηρίου – η ομοιόμορφη εφαρμογή του ενωσιακού δικαίου θα μπορούσε να διακυβευθεί. Η απόφαση επί της προσφυγής υπ' αριθ. 2 BvR 557/19 έχει, ως εκ τούτου, ιδιαίτερη σημασία – όχι μόνο για τη Γερμανία, αλλά και για το σύνολο της Ευρωπαϊκής Ένωσης – δεδομένου ότι το BVerfG αποτελεί αναμφίβολα μία από τις πλέον επιδραστικές δικαιοδοτικές αρχές εντός της

⁴³. BVerfG, 2 BvR 859/15, Urteil des 2. Senats vom 5. Mai 2020 (*PSPP-Urteil*).

⁴⁴. Οι αποφάσεις της ΕΚΤ αναφορικά με το PSPP και η προδικαστική απόφαση του Δικαστηρίου της ΕΕ που επιβεβαίωσε τη συμβατότητά τους με το ενωσιακό δίκαιο (ΔΕΕ C-493/17, *Weiss and Others*, 11.12.2018, ECLI:EU:C:2018:1000).

⁴⁵. Court of Justice of the European Union, Press Release No 58/20, Luxembourg, 8 May 2020.

⁴⁶. BVerfG, 2 BvR 1651/15, Beschluss des 2. Senats vom 29. April 2021.

Ένωσης και η συλλογιστική των αποφάσεών του επηρεάζει συχνά άλλα συνταγματικά ή ανώτατα δικαστήρια κρατών μελών.

V. Καταληκτικές παρατηρήσεις

Με την απόφασή του επί της συνταγματικής προσφυγής υπ' αριθ. 2 BvR 557/19, το BVerfG συντάχθηκε πλήρως με τη νομολογία του Δικαστηρίου της ΕΕ, επιβεβαιώνοντας ότι οι διαιτητικές αποφάσεις που εκδίδονται βάσει ενδοενοσιακών ΔΕΣ δεν μπορούν να εκτελεστούν στη Γερμανία. Η απόφαση αυτή, σε συνδυασμό με εκείνη επί της συνταγματικής προσφυγής υπ' αριθ. 2 BvR 141/22, θέτει ουσιαστικά ένα οριστικό τέλος στις προσπάθειες αναγνώρισης και εκτέλεσης τέτοιων διαιτητικών αποφάσεων στη γερμανική έννομη τάξη. Τούτο σημαίνει ότι η μακρά δικαστική διαμάχη στην υπόθεση *Achmea* έχει πλέον λήξει, τουλάχιστον σε επίπεδο Γερμανίας.

Υπό το φως της ανάλυσης που προηγήθηκε, η απόφαση επί της υπ' αριθ. 2 BvR 557/19 προσφυγής δεν εκπλήσσει, δεδομένης της πάγιας νομολογιακής προσέγγισης του Δικαστηρίου της ΕΕ – η οποία έχει επιβεβαιωθεί με μεταγενέστερη νομολογία – καθώς και της δέσμευσης των κρατών μελών να ευθυγραμμιστούν με τον στόχο της Ένωσης για τον τερματισμό της ενδοενοσιακής επενδυτικής διαιτησίας⁴⁷. Το BVerfG, εξάλλου, έχει κατά κανόνα επιδειξεί σταθερή προσήλωση στο ενωσιακό δίκαιο, καθιστώντας την απόφαση *PSPP* ένα μεμονωμένο και οριακό δικαστικό προηγούμενο. Σε κάθε περίπτωση, η αποκατάσταση της συνεργατικής σχέσης του με το Δικαστήριο – η οποία είχε δοκιμαστεί σοβαρά το 2020 – αποτελεί αναμφίβολα θετική εξέλιξη τόσο από θεσμική όσο και από πολιτική άποψη⁴⁸, δεδομένου ότι η νομολογία του BVerfG λειτουργεί συχνά ως πρότυπο για άλλα εθνικά δικαστήρια των κρατών μελών.

Η υπό κρίση απόφαση σηματοδοτεί την καταληκτική θέση των γερμανικών δικαστηρίων επί της υπόθεσης *Achmea* και έρχεται να προστεθεί σε ένα ολοένα αυξανόμενο σώμα εθνικής νομολογίας που επιβεβαιώνει την ασυμβατότητα των ρητρών διαιτησίας σε ενδοενοσιακές ΔΕΣ με το δίκαιο της Ένωσης. Ως εκ τούτου, συμβάλλει όχι μόνο στην ενίσχυση της αυτονομίας της ενωσιακής έννομης τάξης, αλλά και στην αποκατάσταση της ασφάλειας δικαίου που είχε διαταραχθεί από την *Achmea* όσον αφορά την εκτελεστότητα διαιτητικών αποφάσεων βάσει ενδοενοσιακών ΔΕΣ. Παράλληλα, είναι εύλογο να αναμένεται ότι θα λειτουργήσει αποτρεπτικά για τους επενδυτές που εξετάζουν την προσφυγή σε διαιτησία εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ως εκ τούτου, όσοι είχαν υποθέσει ότι η «επανάσταση» έναντι της απόλυτης και ανεπιφύλακτης συμμόρφωσης προς τις αποφάσεις του Δικαστηρίου της ΕΕ – που πυροδοτήθηκε με την απόφαση *PSPP* – θα είχε συνέχεια, έχουν πλέον διαψευστεί. Το Δικαστήριο παραμένει ο τελικός ερμηνευτής του ενωσιακού δικαίου. Κατά συνέπεια, η *Achmea BV* φαίνεται να έχει απωλέσει και την τελευταία δυνατότητα διατήρησης της ισχύος της επίμαχης διαιτητικής απόφασης, με την οποία είχε επιδικαστεί υπέρ της αποζημίωση ύψους περίπου 22,1 εκατομμυρίων ευρώ. Ή μήπως όχι; Αναμένουμε με ιδιαίτερο ενδιαφέρον τις μελλοντικές εξελίξεις, καθώς δεν αποκλείεται η *Achmea BV* να προσφύγει ενώπιον του ΕΔΔΑ, προβάλλοντας παραβίαση του δικαιώματός της στην ιδιοκτησία. Για τους σκοπούς της παρούσας ανάλυσης αρκεί να σημειωθεί ότι το ΕΔΔΑ έχει προσφάτως κρίνει ότι η μη εκτέλεση στη Σλοβακία διαιτητικής απόφασης του Διεθνούς Εμπορικού Επιμελητηρίου (ICC) συνιστούσε παραβίαση του δικαιώματος στην ιδιοκτησία⁴⁹.

⁴⁷. Βλ. ΔΕΕ C-741/19, *République de Moldavie (Komstroy)*, 2.9.2021, ECLI:EU:C:2021:655, ΔΕΕ C-109/20, *PL Holdings*, 26.10.2021, ECLI:EU:C:2021:875, ΔΕΕ C-638/19 P, *Commission v. European Food and Others*, 25.1.2022, ECLI:EU:C:2022:50.

⁴⁸. E. L. RENSMANN / C. J. WAHNSCHAFFE, *Erfolgreiche Verfassungsbeschwerden gegen die Aufhebung eines Schiedsspruches in Umsetzung des „Achmea“-Urteils des EuGH sowie gegen das Zustimmungsgesetz zum Übereinkommen zur Beendigung bilateraler Investitionsschutzverträge zwischen EU Mitgliedstaaten*, *Zeitschrift für Schiedsverfahren*, 2025, σ. 39.

⁴⁹. ΕΔΔΑ *BTS Holding, A.S. v. Slovakia* (Προσφυγή No. 55617/17), 30.6.2022.

Σε κάθε περίπτωση, είναι σαφές ότι η απόφαση του BVerfG σηματοδοτεί τον οριστικό τερματισμό της επενδυτικής διαιτησίας στο πλαίσιο της γερμανικής έννομης τάξης. Το συμπέρασμα αυτό ισχύει τόσο για τυχόν μελλοντικές διαιτητικές διαδικασίες μεταξύ κρατών μελών όσο και για διαδικασίες αναγνώρισης ή εκτέλεσης διαιτητικών αποφάσεων που έχουν εκδοθεί σε άλλα κράτη μέλη βάσει ενδοενωσιακών ΔΕΣ. Παράλληλα, υποδηλώνει τον τρόπο με τον οποίο το BVerfG προτίθεται να προσεγγίζει ανάλογες υποθέσεις στο μέλλον, συμπεριλαμβανομένων και των διαιτητικών διαδικασιών μεταξύ κρατών μελών στο πλαίσιο της Συνθήκης για τον Χάρτη Ενέργειας⁵⁰. Παρά ταύτα, το ζήτημα της εκτέλεσης ενδοενωσιακών διαιτητικών αποφάσεων εκτός της ΕΕ παραμένει ανοικτό στη Γερμανία⁵¹. Ενδεικτικά, στις 12 Απριλίου 2024, το περιφερειακό δικαστήριο του Essen (*Landgericht Essen*) απέρριψε αίτηση της Ισπανίας για την έκδοση διαταγής με σκοπό την παρεμπόδιση της εκτέλεσης τέτοιας απόφασης⁵². Σύμφωνα με το περιφερειακό δικαστήριο του Essen, η αρχή της αποτελεσματικότητας του ενωσιακού δικαίου δεν μπορεί να υπερισχύει του σεβασμού της κρατικής κυριαρχίας τρίτων, συνταγματικά κυρίαρχων, χωρών. Ελπίζουμε ότι η νομολογία θα διαφωτίσει σύντομα και αυτά τα ζητήματα.

---

⁵⁰. Με τη νομολογία *Komstroy*, η θέση που είχε διατυπωθεί στην *Achmea* επεκτάθηκε και στη ρήτρα διαιτησίας που περιέχεται στη Συνθήκη για τον Χάρτη Ενέργειας (άρθρο 26), στο μέτρο που αυτή εφαρμόζεται σε ενδοενωσιακές διαφορές. Βλ., συναφώς, Α. ΚΑΝ'ΑΝ, *Investitionsschutzrecht: Unzulässige Verfassungsbeschwerde gegen Schiedsspruch-Aufhebung des BGH*, *Europäische Zeitschrift für Wirtschaftsrecht*, 2024, σ. 1071.

⁵¹. J. KOKOTT, *The Commission's and ECJ's Approach to Investment Arbitration*, CELIS Institute, 28 November 2024.

⁵². LG Essen, 2 O 447/22 (2. Zivilkammer), Urteil vom 12. April 2024.